

Svar på regeringsuppdrag

Rapport – redovisning av regeringsuppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021

Försäkringskassan

Datum: 2022-02-08

Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021

Version

1.0

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Inledning	4
2. Försäkringskassans mål och inriktning för att bidra till jämställdhetspolitiken	4
3. Fokus på att utveckla kärnverksamheten	5
Samverkan	5
4. Ökad kunskap om våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor	6
Våldsperspektiv i förmånsutbildningar	6
Kompetensutveckling med särskilt fokus på våld	6
Uppföljningar av kunskapsnivån	7
5. Att fråga om våld	7
Sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning	8
Underhållsstöd	10
Aktivitetsersättning	11
Sjukpenninggrundande inkomst och kundmöte	12
6. Övriga insatser med fokus på våld	13
Kommunikation	13
Att hantera barns utsatthet	13
Prostitution och människohandel	14
Arbetsgivaransvar och arbetsmiljöperspektiv	14
Försäkringskassans kundundersökning	14
7. Slutord	15

Sammanfattning

Sedan 2019 har Försäkringskassan haft i uppdrag att tillsammans med Arbetsförmedlingen, Migrationsverket, Socialstyrelsen och Jämställdhetsmyndigheten verka för ökad upptäckt av våld (S2019/01517/JÄM).

Fokus för Försäkringskassans arbete inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer har varit myndighetens kärnverksamhet, det vill säga handläggningen av enskilda ärenden. Förmånerna sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning, aktivitetsersättning och underhållsstöd har varit särskilt prioriterade men ytterligare förmåner har tillkommit under uppdragstiden. Inom dessa förmåner ställs frågor om våld till enskilda antingen rutinmässigt eller vid indikation.

Försäkringskassan har under regeringsuppdraget integrerat ett våldsperspektiv i styrande och stödjande dokument samt i flertalet ordinarie utbildningar som ges till medarbetare och chefer. Försäkringskassan har även tagit fram särskilda metodmaterial och genomfört kunskapshöjande insatser inom området. Uppdraget har lett till ökad kunskap hos medarbetarna och att Försäkringskassan i högre utsträckning upptäcker utsatthet och hänvisar enskilda till stödinsatser.

Viktiga faktorer som gjort att arbetet fått genomslag på Försäkringskassan har varit att

- arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor har genomförts inom ramen för jämställdhetsintegrering
- Försäkringskassan har integrerat arbetet i ordinarie verksamhet men också genomfört särskilda insatser på området
- resurser med särskild kompetens inom området har tillsatts för att genomföra uppdraget.

Försäkringskassan har identifierat nya utvecklingsområden och avser att fortsätta utveckla sitt befintliga arbete för att allt fler som har erfarenheter av våld ska kunna få stöd och hjälp.

1. Inledning

Denna rapport är en redovisning av Försäkringskassans myndighetsspecifika arbete inom ramen för regeringsuppdraget om Ökad upptäckt våld, bilaga 1.¹ Rapporten ger också en kort bakgrund av Försäkringskassans resa i arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.²

Arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer följs årligen upp genom myndighetens enkätundersökning om den statliga värdegrunden³ och i dialog med nyckelaktörer på försäkringsavdelningarna. År 2019 genomförde myndigheten också en intervjustudie om jämställdhet och våld i nära relationer.⁴ År 2021 lät Försäkringskassan även genomföra en kundundersökning om vårt arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.⁵

Försäkringskassans uppdrag att upptäcka och motverka våld i nära relationer har en bred ansats och omfattar yttringar av såväl ekonomiskt, fysiskt, psykiskt och sexuellt våld som hot om våld. Uppdraget omfattar även hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution och människohandel för sexuella (och andra) ändamål, sexuella trakasserier och övergrepp samt sexuellt våld oberoende av förhållandet mellan gärningsperson och brottsoffer.

I genomförandet av arbetet har Försäkringskassan beaktat särskild sårbarhet som exempelvis funktionsnedsättning, ålder och anmälan till socialnämnden vid kändedom eller misstanke om att ett barn far illa.

2. Försäkringskassans mål och inriktning för att bidra till jämställdhetspolitiken

År 2013 fick Försäkringskassan genom myndighetens regleringsbrev ett första uppdrag inom jämställdhetsintegrering. År 2015 fick Försäkringskassan ett treårigt regeringsuppdrag vars mål var att bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen. I samband med detta formulerade Försäkringskassan sitt första mål: att bidra till att motverka mäns våld mot kvinnor och dess konsekvenser.⁶

Sedan 2015 har Försäkringskassans insatser inom området stärkts successivt. Myndighetens mål har också omformulerats för att motsvara utvecklingen av arbetet och Försäkringskassans bidrag till de nationella målen.

År 2021 beslutade Försäkringskassan om en ny inriktning för myndighetens bidrag till jämställdhetspolitiken.⁷ Inriktningen omfattar perioden 2022–2025 och har fyra mål. Försäkringskassans mål att bidra till att mäns våld mot kvinnor ska upphöra är nu att: *"Försäkringskassan ska upptäcka och motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer."*

Försäkringskassan har också för arbetet inom jämställdhetsintegrering identifierat dessa fokusområden för åren 2022–2025:

¹ Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021, dnr S2019/01517/JÄM.

² Vi använder begreppen att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer parallellt utifrån övergripande uppdrag såsom jämställdhetspolitiken och särskilda regeringsuppdrag.

³ Enkätstudie om Försäkringskassans arbete med statliga värdegrunden mm, dnr 15352–2019 och Enkätstudie om Försäkringskassans arbete med statliga värdegrunden mm dnr 2020/002977.

⁴ Jämställdhetsintegrering och våld i nära relationer 2019, dnr 358–2020.

⁵ Försäkringskassans kundundersökning om våld i nära relationer FK2022/001274

⁶ Redovisning av arbetet med handlingsplanen för jämställdhetsintegrering 2015–2017, dnr 053084-2017.

⁷ Försäkringskassans inriktning 2022–2025 för att bidra till de jämställdhetspolitiska målen, dnr 2021/000496.

- Fortsatt fokus på att stärka kärnverksamheten
- Utveckling av ledning och styrning
- Förstärkt kunskap om och analys av risker för könsskillnader i handläggningen
- Stärkt utvärdering av jämställdhetsinsatsers effekter
- Förbättring av utvecklingsarbete så att det i högre grad bidrar till ökad jämställdhet
- Tydligare jämställdhetsperspektiv i samverkan med andra aktörer

Försäkringskassans arbete med jämställdhetsintegrering bidrar till flera av målområdena i Agenda 2030, men främst till mål 5 Jämställdhet och 10 Minskad ojämlikhet.

3. Fokus på att utveckla kärnverksamheten

Arbetet med att motverka och upptäcka våld ska nå dem som berörs av Försäkringskassans verksamhet. Därför har fokus för arbetet varit kärnverksamheten, det vill säga handläggningen av enskilda ärenden.

Arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relation har sedan 2015 implementerats i två parallella spår. Det ena spåret har handlat om att ta fram och genomföra särskilda insatser med fokus på jämställdhetsintegrering och våld. Det andra spåret har varit att integrera ett jämställdhets- och våldsperspektiv i verksamhetens befintliga struktur.

I arbetet med att integrera perspektiven jämställdhet och att motverka mäns våld mot kvinnor har myndigheten fokuserat på förmånsutbildningar, styrande och stödjande dokument samt kvalitetsuppföljningar. Integreringen har inneburit att arbetet mot våld har kommit att bli en naturlig del av ordinarie arbetsprocesser, i stället för att uppfattas som ett eget arbetsområde. I korthet kan det uttryckas som att Försäkringskassan har drivit aktiviteter för att ändra befintliga produkter så att myndigheten får förändrade arbetssätt som säkerställer att den enskilde nås av vårt arbete. Regeringsuppdraget har inneburit en intensifiering av detta arbete.

Förmånerna som bedömts vara prioriterade i arbetet med att motverka och upptäcka våld är sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning samt aktivitetsersättning och underhållsstöd. Faktorer som påverkat prioriteringen har varit förmånernas utformning, målgruppernas storlek, koppling mellan ohälsa och erfarenheter av våld samt ekonomiska konsekvenser på samhälls- och individnivå. Särskilda metodstöd för att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer har tagits fram för de respektive förmånerna. Det har påbörjats en process för att integrera dessa i ordinarie styrande och stödjande dokument. Idag fungerar de flesta av metodstöden som komplement till ordinarie styrande och stödjande dokument.

Uppföljning av arbetet har gjorts genom interna och externa undersökningar samt genom intern dialog på myndigheten.

Samverkan

Under uppdragsperioden har Försäkringskassan samverkat med flertalet andra myndigheter och organisationer, såsom Skatteverket, Kronofogden och Länsstyrelsen Östergötland, för att utbyta kunskap och erfarenheter om att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Myndigheten har på så sätt bidragit till ett stärkt utbyte av såväl kunskap som metoder för ökad upptäck av våld. Denna samverkan har också skapat en bredare förståelse för Försäkringskassans verksamhet och myndighetens arbete inom området våld.

4. Ökad kunskap om våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor

En viktig förutsättning för att kunna arbeta med området våld i nära relationer är att medarbetare och chefer inom organisationen har kunskap på området.

I enkätundersökningen om den statliga värdegrunden som genomfördes i november 2021⁸ svarade knappt nio av tio medarbetare inom sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning, underhållsstöd, aktivitetsersättning samt sjukpenninggrundande inkomst och språkmöte att de i mycket eller ganska stor utsträckning har kunskap om hur de ska agera när en enskild har erfarenhet av eller lever i en relation där våld förekommer. Det är en ökning från sju av tio år 2020. Frågan var dock till viss del formulerad på ett nytt sätt.

Nästan alla deras chefer svarar att de i mycket eller ganska stor utsträckning har tillräckligt med kunskap för att stödja sina medarbetare i dessa frågor.

Våldsperspektiv i förmånsutbildningar

Försäkringskassan har lagt till ett våldsperspektiv i förmånsutbildningar för sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning samt aktivitetsersättning. Perspektivet finns också med i introduktionsutbildningen för nyanställda och har lagts till vid såväl revidering av gamla utbildningar som i framtagningen av nya. Arbetet har skett i den omfattning som är relevant utifrån utbildningarnas respektive syfte och mål.

Kompetensutveckling med särskilt fokus på våld

Sedan 2014 har Försäkringskassan tagit fram flera webbutbildningar och lärarledda utbildningar på området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Dessa riktar sig till såväl handläggare som chefer och andra relevanta yrkesroller. Utbildningarna har reviderats och utvecklats under perioden för regeringsuppdraget.

Med anledning av uppdraget fick över 2 000 medarbetare och chefer inom förmånerna sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning, aktivitetsersättning och underhållsstöd lärarledd utbildning inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer under 2019-2021.

Det finns också andra kunskapshöjande material inom området, såsom intervjufilmer, arbetsplatsträffs- och diskussionsmaterial. Syftet med dessa är att skapa förutsättningar för verksamhetsnära metoder, att hålla frågan levande och höja den generella kunskapen i myndigheten.

Eftersom alla klassrumsutbildningar behövde ställas in under perioden 2020–2021 utvecklade Försäkringskassan digitala informationskoncept och lärarledda distansutbildningar inom området våld. Antalet lärarledda utbildningar var lägre under denna period än vad verksamheten planerat för. Däremot ökade antalet genomförda webbutbildningar inom områdena mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

Den intervjustudie⁹ som myndigheten gjorde 2019 visade att frågorna inom området våld är levande inom myndigheten genom att de kommer upp på arbetsplatsträffar, i ledningsgrupper, utbildningar, ärendediskussioner och informella samtal mellan kollegor.

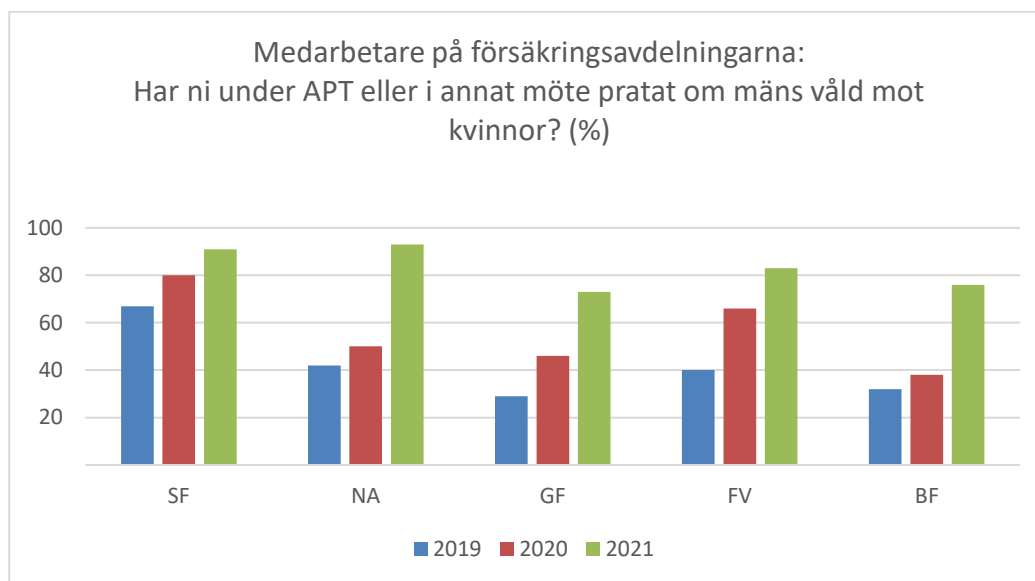
⁸ Försäkringskassans enkätundersökning om den statliga värdegrunden, dnr 2021/014857.

⁹ Jämställdhetsintegrering och våld i nära relationer 2019, dnr 358–2020.

Uppföljningar av kunskapsnivån

Försäkringskassan har de senaste åren gjort en förflyttning inom arbetet med att upptäcka och motverka våld. Området är nu etablerat i kärnverksamheten och det finns ett systematiskt arbetssätt för att ställa frågor och agera när den enskilde har erfarenheter av våld. Medarbetarna har ökat sin kompetens och medvetenhet samt upplever frågorna som levande i organisationen.

Enkätundersökningen från november 2021 om den statliga värdegrunden visar att en majoritet av medarbetare och chefer inom Försäkringskassan på arbetsplatsträffar eller liknande möten har pratat om olika teman inom värdegrundsområdet, däribland mäns våld mot kvinnor.



Undersökningen visar också en förflyttning sedan 2019 och 2020. Diagrammet visar andelen medarbetare på försäkringsavdelningarna¹⁰ som uppger att de på arbetsplatsträffar eller andra möten har pratat om mäns våld mot kvinnor. Chefer uppger i högre större utsträckning än medarbetare att de har pratat om dessa frågor.

I den intervjustudie¹¹ som Försäkringskassan gjorde 2019 svarade en majoritet att de fått sina kunskaper om området mäns våld mot kvinnor genom Försäkringskassans internutbildningar.

5. Att fråga om våld

Försäkringskassan har formulerat särskilda mål för vissa förmåner där handläggarna ska fråga den enskilde om hen är utsatt för våld. Målen framgår i bilaga 1 till den myndighetsgemensamma planen¹² som har utgångspunkt i uppdraget Ökad upptäck av våld.¹³

¹⁰ Avdelningen för sjukförsäkring (SF), avdelningen för nationell tandvård, internationell vård och arbetsmarknadsstöd (NA), avdelningen för gemensamma försäkringar (GF), avdelningen för funktionsnedsättning och varaktigt nedsatt arbetsförmåga (FV), avdelningen för barn och familj (BF).

¹¹ Jämställdhetsintegrering och våld i nära relationer 2019, dnr 358–2020.

¹² Plan för utökad samverkan för förbättrad upptäckt av våld i nära relationer, 2019-5-24 Socialstyrelsen.

¹³ Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021, dnr S2019/01517/JÄM.

Myndighetens arbete inom området har utgått från den resultatkedja som Statskontoret lanserade i sin utvärdering av regeringens utvecklingsprogram för jämställdhetsintegrering i myndigheter 2013–2018.¹⁴



I avsnitten nedan beskrivs resultatet av arbetet med regeringsuppdraget i förhållande till de förmånsspecifika målsättningarna. Resultaten mellan de olika förmånerna bör inte jämföras, då förutsättningarna ser olika ut. Målen bedöms endast vara delvis uppfyllda.

Sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning

Mål:

- *Samtliga handläggare ställer rutinmässigt frågor om våld i ärenden där de utreder förutsättningar för återgång i arbete. Det gäller vid såväl personliga möten som vid utredning via telefon. När det finns indikationer på våldsutsatthet i andra typer av ärenden ställer handläggare alltid frågor om våld.*

Erfarenheter har tydliggjort att möjligheten att upptäcka våld ökar när frågor om våld ställs till en bredare målgrupp och rutinmässigt.¹⁵ Mot denna bakgrund, samt för att avdramatisera frågan, beslutade Försäkringskassan 2019 att frågor om våld ska ställas rutinmässigt i alla utredningskrävande¹⁶ sjukpenningärenden. Tidigare ställdes frågor endast vid indikation om våld. Beslutet har inneburit att frågan om våld har blivit en allt mer naturlig del av arbetet inom förmånen. I ärenden som inte är utredningskrävande kvarstår indikation som grund för att ställa frågor om våld.

Till följd av en minskande mängd personliga möten inom sjukförsäkringen, samt positiva erfarenheter av att ställa frågor rutinmässigt via telefon inom underhållsstöd, beslutade Försäkringskassan under 2019 att frågan om våld kan ställas via telefon inom sjukpenning, rehabilitering och rehabiliteringsersättning. I samband med detta utvecklades flera olika instruktioner för telefonutredningar i syfte att stödja medarbetarna i handläggningen. Detta ökade möjligheterna att ställa frågor om våld till ännu fler.

¹⁴ Slutrapport, Utvärdering av regeringens utvecklingsprogram för jämställdhetsintegrering i myndigheter, 2019:14, Statskontoret.

¹⁵ Nationellt centrum för kvinnofrid 2010. *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen* Uppsala: NCK-rapport 2010:4; Socialstyrelsen 2014. *Att vilja se, vilja veta och att våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet.* Artikelnummer: 2014-10-30; Socialstyrelsen 2018. *Frågor om våld. En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder.* Artikelnummer: 2018-3-28.

¹⁶ Med utredningskrävande menas ärenden där Försäkringskassan utreder förutsättningar för återgång i arbete.



Diagrammet ovan visar att nästan hälften av dem som svarat på enkäten uppger att de ställer frågor om våld till samtliga eller de flesta personer. Även om frågan har omformulerats något ser vi en ökning i förhållande till tidigare år.¹⁷ Trots att frågor om våld ska ställas rutinmässigt uppger fortfarande ungefär fyra av tio att de i få ärenden eller aldrig ställer frågor om våld.

Många av de som uppger att de aldrig eller endast i få ärenden ställer frågor om våld anger som skäl att de inte har uppfattat att personen är utsatt. Detta trots att frågor om våld ska ställas rutinmässigt. Ungefär en femtedel säger också att de saknar kunskap om hur de ska gå till väga eller att de känner sig obekväma med att ställa frågor om våld.

Av de som ställer frågor om våld inom sjukpenning har 6 av 10 vid något tillfälle identifierat en våldsutsatt person. Hälften uppger också att de, oavsett om personen är våldsutsatt eller inte, lämnar information om och hänvisar personen till var det finns stöd och hjälp att få. En majoritet av dessa medarbetare säger dock att de som är våldsutsatta ofta har relevant stöd och att samordning därför inte är aktuellt utifrån våldssituationen.

Enkätundersökningen om den statliga värdegrunden visar att majoriteten av medarbetarna upplever att de har kunskap om uppdraget och vad som krävs för att upptäcka och motverka våld.¹⁸ Resultaten visar däremot att kunskapen inte omsätts fullt ut i praktiken. Vad detta beror på är svårt att få svar på genom den uppföljning myndigheten har genomfört hittills.

Det finns indikationer¹⁹ på att frågor om våld ställs mer sällan än självskattningar från enkätundersökningen ovan visar. Följaktligen verkar det finnas en diskrepans mellan hur ofta medarbetarna uppger att de ställer frågor och hur ofta de faktiskt gör det. För att avgöra vad som föranlett denna diskrepans behöver ytterligare studier inom förmånen göras.

¹⁷ Försäkringskassans enkätundersökning om den statliga värdegrunden, dnr 15352–2019, dnr 2020/002977, dnr 2021/014857.

¹⁸ Försäkringskassans enkätundersökning om den statliga värdegrunden, dnr 15352–2019, dnr 2020/002977, dnr 2021/014857.

¹⁹ Försäkringskassans kundundersökning om våld i nära relationer FK2022/001274. I förarbetet till undersökningen upplevde leverantören svårigheter att rekrytera respondenter som fått frågan om våld av Försäkringskassan.

Ytterligare en faktor som kan ha påverkat utfallet är pandemins effekt på arbetet inom sjukpenning. Större delen av 2020 och 2021 var verksamheten ansträngd. För området våld innebar detta att utbildningsinsatser ställdes in. På grund av den ökade mängden ärenden under pandemin är det också rimligt att anta att frågor om våld prioriterats ned vid utredning med den enskilde.

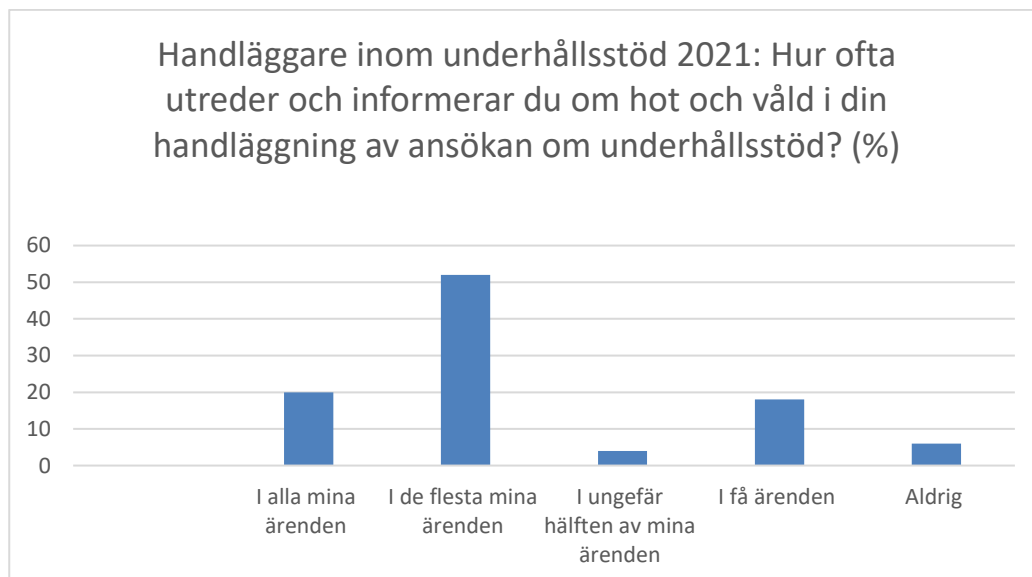
Försäkringskassan kan däremot se att våra arbetssätt har förändrats och att det skett en ökad kunskapsspridning i organisationen på området. Utifrån det bedömer vi att Försäkringskassan har möjlighet att påverka situationen för sjukskrivna med erfarenheter av våld och skapa förutsättningar för att de ska få stöd och hjälp.

Underhållsstöd

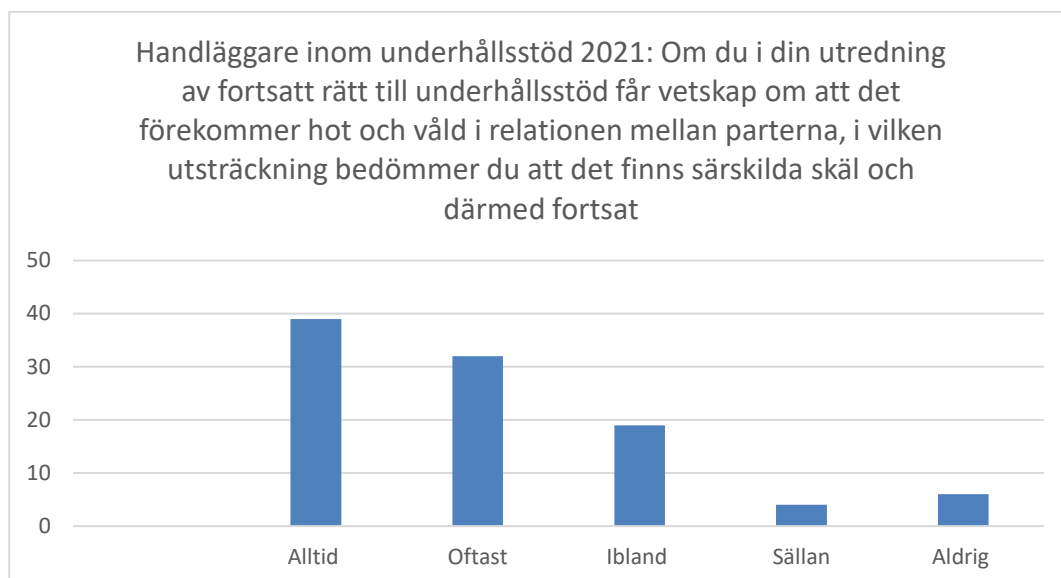
Mål:

- *Samtliga medarbetare inom förmånen underhållsstöd har kunskap och kompetens inom området våld i nära relationer.*
- *Samtliga medarbetare ställer rutinemässigt frågor om hot och våld, och använder informationen i bedömningen av om föräldrarna kan sköta försörjningen av barnet själva samt i bedömningen av fortsatt rätt till underhållsstöd.*

Inom underhållsstöd sker kontakten med den sökande antingen via telefon eller skriftligen. Hot och våld anses utgöra särskilda skäl för att ha fortsatt rätt till underhållsstöd. Därför beslutade myndigheten 2016 att rutinemässigt ställa frågor om våld i kontakt med den sökande. Detta bedöms ha lett till att frågan om våld etablerats snabbare inom denna förmån i jämförelse med andra delar av myndigheten.



Diagrammet ovan visar att majoriteten av medarbetarna inom underhållsstöd utreder och informerar om hot och våld vid ansökan om underhållsstöd. Drygt en femtedel uppger dock att de aldrig eller endast i få ärenden gör det.



Majoriteten uppger också att om de i utredning av fortsatt rätt till underhållsstöd får veta att det förekommer hot och våld, beslutar de alltid eller oftast att det finns särskilda skäl och därmed fortsatt rätt till underhållsstöd. Detta indikerar att det de senaste åren har skett en förändring där våldsutsatta individer, främst kvinnor, får rätt till underhållsstöd från Försäkringskassan och inte själva behöver ha kontakt med våldsutövaren. Var tionde uppger att de aldrig eller endast i få ärenden gör det.

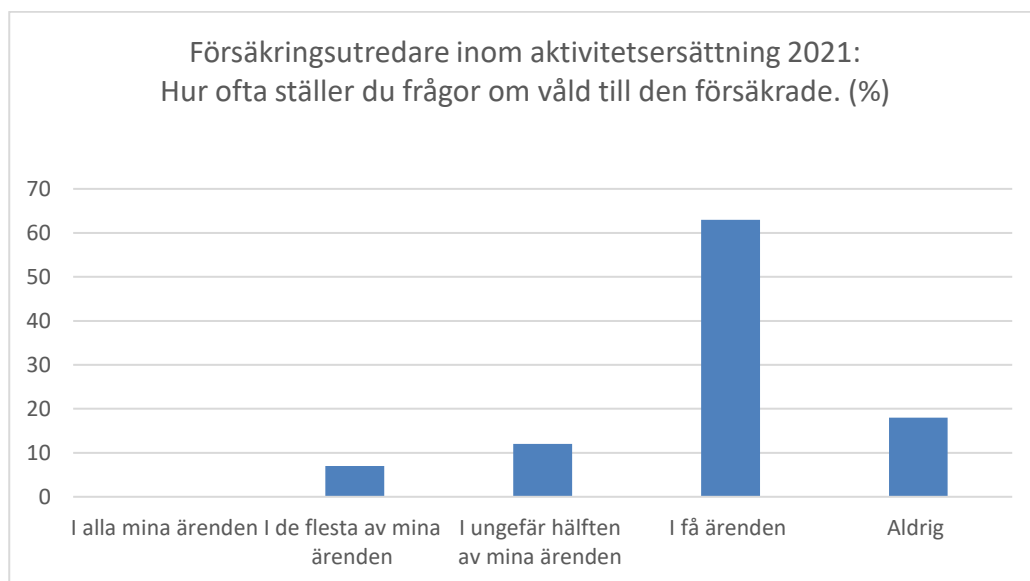
Aktivitetsersättning

Mål:

- *Samtliga handläggare ställer frågor om våld vid indikation och hanterar informationen i handläggningen av ärendet.*

År 2020 började Försäkringskassan ställa frågor om våld vid indikation inom förmånen aktivitetsersättning.

I Försäkringskassans enkätundersökning om statliga värdegrunden från 2021 uppger de flesta att de endast ställer frågor om våld i få ärenden. Ungefär en femtedel säger också att de saknar kunskap om hur de ska gå till väga eller att de känner sig obekväma med att ställa frågor om våld.



Av de som ställer frågor om våld inom aktivitetssättning har hälften vid något tillfälle identifierat en våldsutsatt person. Drygt hälften uppger också att de, oavsett om personen är våldsutsatt eller inte, lämnar information om och hänvisar personen till var det finns stöd och hjälp att få när de ställer frågor om våld. En majoritet av dessa medarbetare säger dock att de som är våldsutsatta ofta redan har relevant stöd och att samordning därför inte är aktuellt utifrån våldssituationen.

Inom aktivitetssättning finns flera utmaningar som gör det svårt att hitta verkningfulla arbets sätt. Det kan till exempel handla om att det är vanligare inom denna förmån att den enskilde har ett ombud, ställföreträdare eller annan medföljande vid personliga möten. Försäkringskassan uppmanar sina medarbetare att endast ställa frågor om våld i enskild kontakt med personen. Om det finns ett ombud behöver handläggaren utifrån ärendet avgöra om hen kan be om att få prata enskilt med personen. Det kan innebära att frågan inte ställs.

I och med att frågor om våld ska ställas vid indikation kan vi inte bedöma måluppfyllelsen utifrån att vi inte vet hur ofta indikationerna förekommer. Det finns anledning att anta att frågor om våld bör ställas i fler ärenden än idag. Erfarenheterna visar att så länge frågor om våld inte ställs rutinmässigt så är det mycket svårt att följa upp arbetet både kvalitativt och kvantitativt.

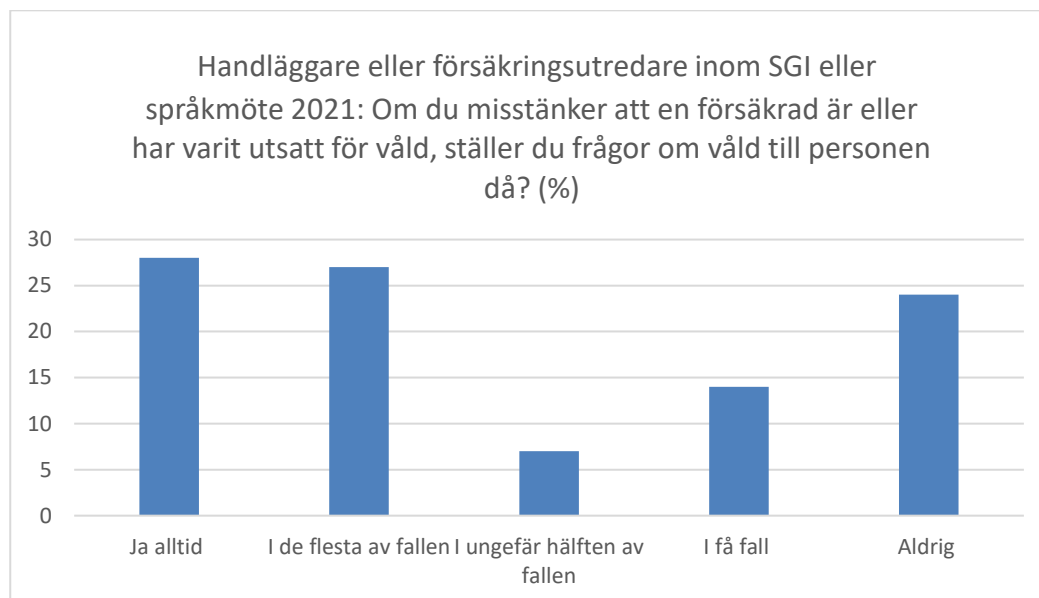
Personer som har aktivitetssättning bedöms ha en särskild utsatthet för våld. Därför ser Försäkringskassan att stödet till dessa individer behöver öka från flera håll. Särskilda insatser för våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel riskerar att missa utsatta grupper på grund av de svårigheter som finns att ställa frågor direkt till individen.

Sjukpenninggrundande inkomst och kundmöte

Utöver de förmånspecifika målen som framgår av bilaga 1 till den myndighetsgemensamma planen²⁰ valde verksamhetsområdet *sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och kundmöte* under 2020 att ansluta sig till arbetet med att ställa frågor och öka upptäckten av våld.

²⁰ Plan för utökad samverkan för förbättrad upptäckt av våld i nära relationer, 2019-5-24
Socialstyrelsen; Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2019–2021, dnr S2019/01517/JÄM.

Medarbetarna inom detta verksamhetsområde ska kunna ställa frågor om våld vid indikation och hänvisa individer till skydd och stöd. Vid behov ska medarbetarna lämna information till andra ärenden som den enskilde har hos Försäkringskassan. Ett särskilt metodstöd har tagits fram och medarbetarna har fått utbildning på området.



Drygt hälften av de som svarat på enkätundersökningen från november 2021 om den statliga värdegrunden uppger att de alltid eller i de flesta fall ställer frågor om våld vid indikation. Fler än en tredjedel uppger att de endast gör det i få fall eller aldrig.

6. Övriga insatser med fokus på våld

Kommunikation

Under 2019–2021 har Försäkringskassan utvecklat sin externa kommunikation i dessa frågor. Myndigheten har publicerat information på fk.se om sitt uppdrag inom området våld och om vilket skydd och stöd samhället kan erbjuda. Där finns också relevanta länkar. Det har funnits en banner placerad på bland annat startsidan för fk.se som länkar till ämnessidan "Ett liv fritt från våld" som innehåller information om våld och Försäkringskassans uppdrag. Bannern låg uppe under ett par månader och ökade antalet besökare av sidorna.

Försäkringskassan har även genomfört flera kampanjer i sociala medier. Inläggen har framförallt publicerats på Twitter och LinkedIn med totalt 22 tweets under perioden mars 2019 till oktober 2021 och 11 inlägg på LinkedIn under samma period. Inläggen har engagerat många och interaktionen har varit relativt hög jämfört med många andra inlägg som myndigheten gör.

Försäkringskassan har publicerat information om skydd och stöd för personer med erfarenhet av våld på fler språk än svenska, engelska och minoritetsspråken i Sverige.

Att hantera barns utsatthet

Det finns tydliga kopplingar mellan arbetet inom området mäns våld mot kvinnor och arbetet med barnrätt. Behovet av riktlinjer för att hantera barns utsatthet för våld ökade i och med att handläggarna började ställa frågor om våld till försäkrade. Under 2016 beslutades riktlinjerna (2016:02) *Anmälan till socialtjänsten eller polisen vid misstanke om att ett barn far illa*. Riktlinjerna beskriver hur medarbetare ska agera när de

misstänker att ett barn far illa. Anmälningarna har ökat succesivt och under 2019–2021 gjordes ungefär 500 anmälningar till socialtjänsten.

Vi saknar uppgifter om hur många av dessa anmälningar som har gjorts på grund av att barn har varit utsatta för eller bevittnat våld.

Prostitution och människohandel

För att svara mot regeringsuppdraget och öka upptäckten av sexuellt våld oberoende av förhållande mellan gärningsperson och brottsoffer inledde Försäkringskassan under 2020 ett arbete med att motverka prostitution och människohandel. Försäkringskassan har genomfört en kartläggning på området. Syftet med kartläggningen var att synliggöra myndighetens kontaktytor med utsatta individer och identifiera vilka förmåner som kan vara särskilt relevanta i det fortsatta arbetet på området.

Kartläggningen visar att Försäkringskassan behöver utveckla arbetet med att upptäcka och ge stöd till individer som befinner sig i prostitution eller är utsatta för människohandel, människoexploatering. Vi ser att Försäkringskassan sannolikt möter många människor som lever i en, utifrån området utsatt situation. Ytterligare riskerar många av dessa individer en dubbel utsatthet inom organiserad brottslighet genom att ansöka om eller delta i upplägg för att tillskansa sig ersättningar av Försäkringskassan. Utöver stöd till utsatta individer bedöms arbetet därför också kunna bidra till Försäkringskassans mål att motverka organiserad brottslighet och felaktiga utbetalningar.

För arbetet har Försäkringskassan inhämtat kunskap från relevanta aktörer på området. Försäkringskassan ser att ett utökad myndighetsgemensamt arbete i frågorna krävs för att på ett mer effektivt sätt upptäcka och motverka fall av prostitution och människohandel.

Arbetsgivaransvar och arbetsmiljöperspektiv

Under 2019–2021 har Försäkringskassan också utvecklat sitt arbete inom området våld i nära relationer utifrån ett arbetsgivarperspektiv. Som stöd för chefer och medarbetare i att upptäcka våld i medarbetarens nära relationer har en webbutbildning, ett metodstöd och material till arbetsplatsträffar tagits fram.

Försäkringskassans arbete har delats med Socialstyrelsen, Arbetsförmedlingen, Migrationsverket och Jämställdhetsmyndigheten. Jämställdhetsmyndigheten har valt att utveckla den webbutbildning för chefer och medarbetare som Försäkringskassan har tagit fram i syfte att upptäcka våld i medarbetarens nära relationer. Jämställdhetsmyndigheten kommer göra om utbildningen till en nationell webbutbildning med bland annat andra myndigheter som målgrupp.

Försäkringskassans kundundersökning

Under november 2021 genomförde myndigheten en mindre semikvalitativ kundundersökning.²¹ Majoriteten av deltagarna i undersökningen anser att det är bra och viktigt att Försäkringskassan, men även andra samhällsaktörer, ställer frågor om våld och arbetar tillsammans för att motverka våld. Samordning med andra myndigheter och instanser upplevs också som värdefullt.

Flertalet av de som har deltagit i undersökningen påpekar att det kan finnas ett samband med sjukskrivningar och att individen är utsatt för våld i nära relationer. Undersökningen visar ytterligare att Försäkringskassan i de flesta fall ger otillräcklig information och därför delvis brister i sitt uppdrag att ge information och hänvisa till skydd och stöd.

²¹ Försäkringskassans kundundersökning om våld i nära relationer FK2022/001274.

7. Slutord

En viktig framgångsfaktor för Försäkringskassans utveckling inom området är att myndigheten arbetat med att motverka mäns våld mot kvinnor inom ramen för jämställdhetsintegrering. Att identifiera och ge stöd till individer som lever med våld är ett viktigt bidrag och ett konkret inslag i arbetet med jämställdhetsintegrering. Det är också något som många av medarbetarna kan göra praktiskt i sin vardag för att bidra i arbetet med ökad jämställdhet mellan könen.

Att kombinera integrering med särskilda insatser har även det varit en framgångsfaktor. Arbetet har på så sätt bedrivits i två parallella spår. Det ena spåret är integrering av våldsperspektiv (tillsammans med övriga ojämställdhetsproblem) i kärnverksamheten. Det andra är särskilda insatser såsom utbildningar, informationskampanjer och områdesspecifika stödmaterial. Kombinationen av dessa två spår har gett extra fokus på området, vilket lyfts fram som framgångsrikt inom flera delar av myndigheten.

Något som stärkt Försäkringskassans möjligheter att få genomslag i arbetet har varit resurssättning med särskild kompetens inom området för att genomföra viktiga utvecklingsaktiviteter.

Myndigheten har stegvis ökat omfattningen och ambitionsnivån i arbetet. Detta har resulterat i att

- avdelningen för sjukförsäkringen har gått från att ställa frågor om våld *vid indikation* till att *rutinmässigt* ställa frågor om våld
- frågorna drivs i flera parallella processer, vilket har lett till att frågor om våld har blivit en mer naturlig del i handläggningen
- ansvarig avdelning för styrning och uppföljning av arbetet är Försäkringskassans Rättsavdelning, som har en normerande roll och mandat att driva frågorna i myndigheten.

Försäkringskassan har etablerade arbetssätt som har kunnat anpassas och användas av andra myndigheter. Exempelvis har Arbetsförmedlingen använt Försäkringskassans metodstöd och utbildningar samt riktlinjer för att anmäla oro vid misstanke om att ett barn far illa för att utveckla liknande produkter. Framåt bör Försäkringskassan kunna ha bra och givande utbyten även med andra myndigheter såsom Pensionsmyndigheten, Skatteverket, Kronofogden och CSN.

En positiv effekt av samverkan är att myndigheterna har fått ökad förståelse för varandras uppdrag, förutsättningar och arbetssätt. Detta gör det lättare att ha såväl rimliga som realistiska förväntningar och krav på varandra. På så sätt har regeringsuppdraget skapat en värdefull grund för framtida samarbeten och svarar mot målsättningarna i uppdragsbeskrivningen om samverkan och fördjupad kunskap om de medverkande myndigheterna. En utmaning har dock varit att myndigheterna haft olika ambitionsnivå.

I arbetet med att ta fram Försäkringskassans inriktning för att bidra till de jämställdhetspolitiska målen 2022–2025 gjordes en nulägesanalys. Nulägesanalysen visar att

- våldsperspektivet saknas i såväl Försäkringskassans övergripande verksamhetsplan som i de aktuella avdelningarnas verksamhetsplaner. I dagsläget är myndighetens jämställdhetsmål fastställda genom ett särskilt beslut
- det saknas resultat- och effektutvärderingar av de insatser som genomförs inom området. Det är således inte möjligt att säkerställa hur genomförda insatser bidragit till de jämställdhetspolitiska målen.

Ytterligare har Försäkringskassan under perioden för regeringsuppdraget 2019-2021 identifierat följande utvecklingsområden:

- Försäkringskassan behöver utveckla sin kunskap om hur socialförsäkringen fungerar för våldsutsatta individer. Som kunskapsmyndighet behöver myndigheten ha insyn i hur regelverket påverkar målgruppen för att kunna vara med och utveckla det. Ett exempel är att våldsutsatta personer som befinner sig på skyddat boende har stora svårigheter att sköta sina ärenden och riskerar att gå miste om ersättning.
- Berörda förmåner behöver i större utsträckning integrera området i sina modeller för att planera produktion och bemanning. Till exempel har Försäkringskassan inom förmånen underhållsstöd inkluderat tidsåtgången som telefonsamtal om våld kräver i processkalkylen för handläggningen.

Myndigheten avser att arbeta med utveckling av områdena som beskrivs ovan.

Avslutningsvis vill Försäkringskassan framhålla att regeringsuppdraget har satt ljuset på frågorna och förstärkt arbetet med att motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Nils Öberg i närvaro av överdirektör Maria Rydbeck och rättschef Mikael Westberg samt verksamhetsutvecklare Julie Jacobsson och Petter Hammarbäck, de senare som föredragande.

Nils Öberg

Julie Jacobsson

Petter Hammarbäck